

Ім'я користувача:
Роман Шаравара Полтава

ID перевірки:
1013752970

Дата перевірки:
31.01.2023 19:52:56 EET

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

Дата звіту:
31.01.2023 19:53:24 EET

ID користувача:
100006297

Назва документа: Диплом Криндач

Кількість сторінок: 55 Кількість слів: 8583 Кількість символів: 68844 Розмір файлу: 229.75 KB ID файлу: 1013509171

17.1% Схожість

Найбільша схожість: 4.18% з Інтернет-джерелом (https://revolution.allbest.ru/pedagogics/01051836_0.html)

16.3% Джерела з Інтернету

237

Сторінка 57

3.37% Джерела з Бібліотеки

78

Сторінка 59

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнене

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнене

0% Вилучень

Немає вилучених джерел

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ

- 1.1. Соціально-психологічна характеристика людей похилого віку
- 1.2. Методи та технології соціальної роботи з людьми похилого віку

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

РОЗДІЛ 2. ДОЗВІЛЛЄВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО

ВІКУ: СУЧАСНИЙ СТАН ПРОБЛЕМИ

- 2.1. Особливості надання соціальних послуг людям похилого віку в умовах територіального центру соціального обслуговування

(надання соціальних послуг)

- 2.2. Нормативна складова функціонування Університету третього віку як технології соціальної роботи

- 2.3. Аналіз дозвілєвої діяльності в Комунальній установі «Центр надання соціальних послуг Глобинської міської ради»

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

РОЗДІЛ 3. ДОЗВІЛЛЄВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО

ВІКУ: РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Програма дослідження

Аналіз результатів дослідження

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

ВСТУП

Актуальність теми. Зміна соціального статусу людини у старості, що визвано насамперед усього завершенням трудової діяльності, зміна ціннісних орієнтирів, самого досвіду життя та спілкування, виникнення складнощів у соціально-побутовій, психологічній адаптації до нових умов життя.

У сучасних економічних умовах люди похилого віку займають у суспільстві низьке по статусу соціокультурне положення. Обмеження набору соціальних ролей та культурних форм активності звужує рамки їх образу життя. Тому особливе значення надається дозвіллю після уходу на пенсію або у зв'язку з захворюваннями, коли людина похилого віку має адаптуватися до нових умов життя.

В Україні проблеми старіння населення досліджують фахівці Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України: Н. Левчук, В. Піскунова, С. Піскунова, С. Пирожков, В. Стешенко, П. Шевчук та ін. У роботах цих учених вивчаються економічні властивості та наслідки демографічних змін в Україні, які здебільшого виражаються у кількісно-чисельних характеристиках. Однак постає необхідність доповнення досліджень якісно-змістовним аналізом, осмислення тієї якості старіння населення, яка може в нових історичних умовах вважатися бажаною і не становитиме загрозу економічному розвитку країни. Організацію та міст дозвіллевої діяльності людей похилого віку розглядаються у працях Н. Дементьєвої, П. Павленка, Е. Устинової, Є. Холостової та ін. Проблемами соціальної реабілітації та адаптації людей похилого віку займалися А.

Єгорова, І. Зайнишева, А. Капська, С. Кисельова, Л. Тюптя, Є. Холостова,
В. Шахрай та ін.

Об'єкт дослідження – люди похилого віку.

Предмет дослідження – організація дозвілєвої діяльності з людьми похилого віку.

Мета дослідження – аналіз організації дозвілєвої діяльності з людьми похилого віку.

Для досягнення поставленої мети, необхідним є вирішення таких завдань:

1. Розглянути соціально-психологічну характеристику людей похилого віку.
2. Проаналізувати методи та технології соціальної роботи з людьми похилого віку.
3. Розкрити особливості надання соціальних послуг людям похилого віку в умовах територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг).
4. Вивчити нормативну складову функціонування Університету третього віку як технології соціальної роботи.
5. Проаналізувати дозвілєву діяльність в Комунальній установі «Центр надання соціальних послуг Глобинської міської ради»

Наукова новизна. Удосконалено аспект дозвілєвої діяльності людей похилого віку як соціальну технологію у подоланні кризи самотності, відчуження.

Гіпотеза дослідження базується на науковому припущенні, що через дозвілєву діяльність, людей похилого віку долаються самотність, одноманітність життя, формується потреба у взаємодопомозі.

Методи дослідження. В ході роботи були використані та адаптовані до мети і завдань дослідження наступні методи: теоретичні – аналіз наукової літератури та документації соціальних служб. Емпіричні – анкетне опитування та інтерв'ю.

Теоретичне значення роботи полягає у впровадженні матеріалу магістерської роботи при викладанні навчального процесу: «Технології соціальної роботи з людьми похилого віку».

Практичне значення роботи. Отримані дані емпіричних досліджень можуть використовуватися в роботі соціальними працівниками. Даний матеріал дасть змогу більш кваліфіковано підходити до організації дозвілдової діяльності людей похилого віку.

Апробація результатів досліджень. Зміст та основні результати магістерського дослідження обговорювались автором на таких науково-практичних конференціях: 1) Всеукраїнській науково-практичній конференції «Переклад в сучасному суспільстві: тенденції, виклики, перспективи» (м. Полтава, 26 травня 2022 р.) та 2). Міжнародній науково-практичній конференції «Інноваційний потенціал та правове забезпечення соціально-економічного розвитку України: виклик глобального світу: (м. Полтава, 19-20 травня 2022 р.).

Структура магістерської роботи: Магістерська робота складається із вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел з 61 найменування та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ

1.1. Соціально-психологічна характеристика людей похилого віку

У сучасній Україні склався такий стереотип, що старість – це самотність, безпорадність, бідність. Мало хто погодиться з тим, що старість – це чудовий і унікальний період життя, філософський і мудрий вік. Основними причинами виникнення негативних стереотипів старіння є економічна незахищеність людей похилого віку в Україні, а також, що не менш важливе, психологічні особливості, культурні традиції, релігійно-філософські передумови.

В багатьох наукових статтях основною соціальною проблемою старості називається самотність. Демографи та соціологи констатують збільшення кількості домогосподарств, що складаються з однієї особи, психологи аналізують причини та наслідки самотності, в теорії і практиці соціальної роботи знаходимо поради по обслуговуванню самотніх літніх людей, найчастіше людей з інвалідністю. Тобто слово самотність майже завжди має проблемний, негативний відтінок [15].

Більшість теоретичних положень про самотність фрагментарні і не мають систематичного пояснення. Перлман й Пепло [21] дали наступну класифікацію психологічним та соціологічним підходам до самотності: психодинамічні, феноменологічні, екзистенціально-гуманістичні, соціологічні, інтеракціоністські, когнітивні, інтимні і теоретико-системні.

Представники психодинамічної моделі (Зілбург, Салліван, Фромм-Рейхман) у своєму аналізі самотності спираються, головним чином, на клінічну практику, і тому схильні розглядати самотність як патологію, негативне явище. Зілбург, наприклад, розрізняв самотність і усамітнення.

За Зілбургом, самотність є проявом характерних рис особистості: нарцисизму, манії величності, хворобливої скритності, ворожості, агресивності [23]. Причини самотності, як правило, вбачають у деформаціях, які відбуваються в генезисі особистості, її здатності до конструктивного саморозвитку.

Найбільш відомим прихильником феноменологічного напрямку є Карл Роджерс. На його думку, виконання соціальних ролей вимагає від індивіда діяти у відповідності до соціальних зразків, які можуть входити у протиріччя з внутрішнім істинним проявом «Я». Страх людини, що істинне «Я» відторгнене оточуючими, робить її замкненою у своїй самотності. Роджерс розглядає самотність як прояв дезадаптації особистості у суспільстві, а причину самотності – у феноменологічних невідповідностях між дійсним та ідеалізованим «Я» індивіда [36]. Відрізняє прихильників даної теорії думка про те, що основою формування самотності є не ранні дитячі впливи, а поточні впливи, які відчуває особистість. Природа самотності вважається патологічною.

Представники екзистенціальної моделі не вважають самотність патологічним феноменом. Вона, на їх думку, є продуктивною творчою силою (Мустакас), умовою справжньої комунікації (Ясперс), глибинною основою будь-якого індивідуального буття (Сартр), моментом народження особистості (Бердяєв). Самотність пов'язана із самосвідомістю людини, з неповторністю її «Я», з моментом істини й саморозуміння.

Таким чином, самотність – це необхідний елемент екзистенції людини, що надає людському життю змісту і є сприятливим фактором розвитку особистості. Ніякі найближчі стосунки не можуть знищити самотності. Однак людина може послабити вплив самотності, розділивши її з іншою самотньою людиною. Більше того, проблема екзистенціальної ізоляції не може бути розв'язна в принципі, тому що перед фундаментальними проблемами буття людина самотня споконвічно [48].

Представники соціологічної моделі (Боумен, Рисмен, Слейтер) пов'язують свій соціальний аналіз самотності з вивченням американського характеру й одночасно аналізують здатність суспільства задовольняти потреби його членів. Вони заявляють, що американці перетворились на індивідів, орієнтованих на оточуючих. Орієнтована на інших особистість може набути надмірну потребу в пильній увазі до себе з боку оточуючих, яка ніколи повністю не задовольняється. Тому члени нашого суспільства, заявляє Рисмен, утворюють «самотній натовп» [49].

Слейтер причиною самотності вважає незадоволення потреби в спілкуванні, причетності й залежності через прихильність в американському суспільстві до індивідуалізму внаслідок укорінення віри в те, що кожна людина є самостійним суб'єктом [45]. Таким чином, представники соціологічного підходу вважають самотність загальним статистичним показником, що характеризує суспільство. Самотність розглядається як риса американського характеру, що є продуктом соціальних сил. Тобто причина самотності поза індивідом, на її формування впливають події суспільного життя.

Представники інтеракціоністського підходу вважають самотність продуктом комбінованого (або інтерактивного впливу) особистісних та

ситуаційних факторів. Самотність з'являється в результаті порушення соціальних відносин, соціальної взаємодії, що задовольняє основні соціальні потреби особистості.

Роберт Вейс [47] розрізняв два типи самотності: емоційну ізоляцію (відсутність тісної емоційної прихильності) та соціальну ізоляцію (відсутність значимих дружніх зв'язків або почуття спільності). Емоційна самотність є результатом відсутності інтимної прихильності, такої як любовна або подружня. Емоційно самотня людина повинна відчувати щось подібне до хвилювання покинутої батьками дитини: неспокій, тривогу, порожнечу. Соціальна самотність викликає у людини відчуття безглуздості свого існування, а також напружений стан і нудьгу. Самотність розглядається як звичайний стан, який переживає більшість людей протягом всього їхнього життя. Причини самотності є як внутрішні (характерологічні), так і зовнішні (ситуативні).

Представники когнітивного підходу відзначають роль пізнання як фактора, що опосередковує зв'язок між нестатком соціальності й почуттям самотності. Когнітивні фактори розглядаються як процеси, що відбуваються усередині індивіда, що погоджує свою діяльність із реальністю.

Серед причин самотності виділяють характерологічні й ситуативні фактори, а також вплив минулого і сьогодення на формування особистості. Даний підхід спирається на когнітивну терапію Бека, на користь якої говорять клінічні дослідження, що підтверджують її ефективність. Пояснюючи причини самотності, Бек писав, що погляд на самого себе та на середовище створюють базис «внутрішньої реальності» людини. Коли «внутрішня реальність» людини не відповідає «зовнішній реальності» у

значимих співвідношеннях, вона може відчувати емоційний розлад, депресію, тривогу й почуття самотності [30].

Вивчаючи вплив на цей баланс сукупності соціальних зв'язків індивіда, його соціальних очікувань і його особистісних якостей, дослідники розцінюють самотність як нормальний досвід і вважають, що й внутрішньо індивідуальні фактори, і фактори середовища здатні призвести до самотності. Із цього погляду самотність є механізмом зворотнього зв'язку, що допомагає індивідові або суспільству зберегти стійкий оптимальний рівень людських контактів [18].

Більшість теоретичних висновків про самотність були зроблені на основі даних клінічної практики. Емпірично досліджувались, в основному, окремі сторони самотності, що викликає роздробленість і заплутаність даних, які в цій якості мало сприяють теоретичному висвітленню даного феномена. Різноманіття теоретичних підходів свідчить про те, що варіації самотності нескінченні.

Варто звернути увагу і на специфічність спілкування літніх людей, тематика їх розмов також стає своєрідною (наприклад, постійні «болячки» досить часто стають головною темою для обговорення серед громадян пенсійного віку). Думки про настання смерті також не збільшують кількість бажаючих спілкуватися з літньою людиною.

Але, на превеликий жаль, досить часто єдиними, хто може контактувати з літніми людьми, залишаються сусіди. При цьому стосунки між сусідами не завжди є доброзичливими. Часто ці стосунки перетворюються на тривалу війну, яка відбувається з перемінним успіхом. Поразки постають у вигляді інфарктів, інсультів та інших захворювань.

Зберегти нормальне повноцінне людське спілкування, не піддатися самотності – означає відсунути старість.

Дослідники виокремлюють сім чинників подолання самотності:

1. чуттєво спрямовані реакції: вживання алкоголю, наркотиків, сексуальна розпуста;
2. релігійно орієнтовані реакції: молитва, читання Біблії;
3. пошукові реакції: відвідування кінотеатру, залучення до гри, танці, керування автомобілем;
4. несоціальна діяльність: читання, навчання, робота;
5. рефлексуюча самота: роздуми віч-на-віч із собою, самотні прогулянки;
6. пошуки тісних контактів: розмова з іншою людиною про свої почуття і переживання, похід куди-небудь, де б були вірні друзі, проведення часу з людиною, якій можна довіряти;
7. пасивна реакція: сон [53].

Старість як така є самотньою. Це діти дорослішають класами, групами, а кожна людина старіє сама по собі, по-своєму. У цьому старінні є особистісний вияв почуттів. Ці почуття виявляються по-різному: у підкреслено «шаркаючій ході», в одязі, у самозневажливих зауваженнях. Саме від літньої людини залежить, наскільки сильно її захоплюють ці почуття, наскільки сильно вона скоряється їм, наскільки вони є сильнішими від інших людських почуттів.

Виникненню афективних розладів сприяє поява рольової невизначеності та соціальної ідентичності, особливо пов'язаних із виходом на пенсію, самотністю внаслідок втрати чоловіка (дружини),

характерологічними особливостями внаслідок розвитку склеротичного процесу [6].

Отже, можна підсумувати, що люди похилого віку досить часто психологічно не готові та не можуть адекватно реагувати на вищеописані зміни. Соціальні працівники мають застосовувати індивідуальний підхід до кожного клієнта та враховувати індивідуальні особливості літніх людей у вирішенні психологічних, соціальних та інших питань.

1.2. **Методи та технології соціальної роботи з людьми похилого віку**

Соціальна робота з людьми похилого віку повинна здійснюватися із урахуванням основних принципів, що визначають рівень її етичності, професійності і, як результат, ефективності [1].

Перший принцип – добровільність. Цей принцип – двосторонній, оскільки у соціальній роботі беруть участь двоє: соціальний працівник і підопічний. Обидва вони мають ефективно взаємодіяти для досягнення позитивного результату, тому їх внесок у цю справу має бути добровільним.

Важко визначити ступінь добровільності людей похилого віку у співпраці зі своїми соціальними працівниками. Адже самі обставини – старість, немічність, слабкість, ізолюваність – часто стають причиною емоційної неврівноваженості цієї категорії громадян, вони наче протестують перед настанням чогось нестерпного й невідворотного. Тим більше, що під вплив соціального працівника найчастіше підпадають

самотні люди, які не мають родини чи залишилися без її допомоги. Тому соціальний працівник має зуміти розрізнити причину можливої агресивності чи примхливості клієнта заради мети своєї роботи, водночас усвідомлюючи для себе її важливість.

Принцип другий – толерантність. Часто під час роботи соціального працівника з людиною похилого віку виникають ситуації, що викликають напруження у стосунках. Основним правилом, яке повинні опанувати обое, є необхідність усвідомлення важливості взаємоввічливої і взаємокоректної співпраці. Інакше цінність соціальної роботи і потреба у ній зводяться нанівець [12].

Принцип третій – професійність, який стосується виключно соціального працівника, чи здатен він надавати необхідні соціальні послуги на потрібному рівні.

Принцип четвертий – виваженість дій. Будь-який випадок у соціальній роботі має передбачати індивідуальний підхід до його ведення, адже у кожної людини своя історія життя та сукупність потреб, що виникли при досягненні похилого віку. Необхідно обов'язково враховувати реальний обсяг потреб, щоб зробити максимально багато, але не зробити нічого зайвого. Соціальний працівник має обговорити усе це з підопічним, аби визначити, що йому потрібно, а від чого він, можливо, хотів би відмовитися.

Принцип п'ятий – комплексний підхід. Досить часто за незначною, на перший погляд проблемою, із якою звернулася особа похилого віку, криється ціла низка інших негараздів. Виявивши їх, соціальний працівник значно полегшить свою роботу і зможе більш ефективно допомогти підопічному [5, 39-40].

Оволодівши вищезазначеними принципами, соціальний працівник може легко знайти спільну мову із людьми похилого віку, а також значно підвищити свій професійний рівень.

Методологія соціальної роботи як наука про методи виникла з появою перших усвідомлень про найраціональніші способи подання соціальної допомоги, ефективність яких була підтверджена практикою їх неодноразового використання [51].

Перші кроки до виникнення методології соціальної роботи пов'язані з діяльністю «дружніх візитерів» із благодійних організацій США і Канади. Вони уже в перші десятиліття XIX ст. здійснювалися надомні візити до бідного населення великих міст з метою встановлення особистих контактів. У коло їх обов'язків входило обстеження сімей знедолених, що опинилися у скрутному становищі, допомога в їх професійній діяльності, навчанні дітей, ведення домашнього господарства, надання підтримки або застереження залежно від обставин. Основною формою роботи була порада. Матеріальна допомога передбачала задоволення базових потреб, тому навіть предмети першої необхідності видавалися дуже обмежено і так, щоб не образити клієнта [3].

Одним із найпоширеніших методів соціальної роботи із людьми похилого віку є метод індивідуальної соціальної роботи, який являє собою безпосередню індивідуальну допомогу клієнту при адаптації до нових умов його життя [17].

Метод індивідуальної соціальної роботи здійснюється в ситуації «один на один», коли соціальний працівник спільно з людиною похилого віку вирішує її особистісні та соціальні проблеми. Типовими індивідуальними проблемами, як свідчить практика, є емоційні проблеми,

особистісні кризи, сімейні конфлікти, вихід на пенсію, самотність у старечому віці.

Так само популярним визначається ще один класичний метод – групової соціальної роботи. По суті, **групова соціальна робота – це форма або метод роботи, який використовується з метою подання клієнту допомоги через передання групового досвіду для розвитку його фізичного і духовного потенціалу, формування соціальної поведінки.** Група людей регулярно збирається і включається у діяльність для досягнення загальної мети. Метою може бути обмін інформацією, навчання та розвиток практичних або соціальних умінь, визначення та обговорення нових ціннісних орієнтацій, перебудова соціальної та психологічної поведінки в позитивному настрої [22].

Так, створення при територіальних центрах клубів за інтересами та різноманітних гуртків, залежно від захоплень **літніх людей, дозволяє приємно і плідно проводити час, творчо реалізовуватися, задовольняти різноманітні духовні потреби.** У процесі клубної та гурткової роботи необхідно використовувати ініціативу самих людей похилого віку в організації різних заходів, впровадження нових форм роботи.

Метою створення таких груп є систематизована взаємна допомога по вирішенню різноманітних проблем. Серед форм групової роботи з людьми похилого віку можна також відзначити соціальний туризм, який має мету вивести клієнта похилого віку з монотонного повсякденного життя, розширити її кругозір, допомогти набути нових позитивних емоцій.

Останнім часом набувають популярності і стають досить затребуваними такі технології роботи з літніми особами, як

Університети третього віку, психологічні школи, школи стійкості та безпеки [31].

Школи психологічної стійкості літніх людей призначені для стимулювання людей похилого віку до роботи над собою, збереження власної психіки, зниження конфліктності в спілкуванні з оточуючими. У школі безпеки підопічні дізнаються, як протидіяти маніпуляціям з боку нечесних людей та не стати жертвою шахраїв. Активне використання різних форм групової соціальної роботи з людьми похилого віку є гострою вимогою сьогодення і відповідає найважливішому завданню у роботі з пенсіонерами – формування моделі активної старості.

Аналізуючи досвід соціальної роботи з людьми похилого віку, можна рекомендувати наступні форми соціальної роботи: профілактика, підтримка, соціальна допомога вдома. Розглянемо їх більш детально. Аналізуючи досвід соціальної роботи з людьми похилого віку, можна рекомендувати наступні форми соціальної роботи: профілактика, підтримка, соціальна допомога вдома. Розглянемо їх більш детально [33].

Профілактика має на меті зберегти життя людини похилого віку зменшенням чи усуненням чинників соціального ризику, щоб попередити її направлення на в стаціонарні установи соціального обслуговування. З цією метою необхідна комплексна допомога людям похилого віку, які мають постійні проблеми зі здоров'ям, отримують мізерні пенсії і просто не можуть повноцінно обслуговувати себе, аби людина старечого віку залишилася проживати у власному будинку.

Підтримка – це психологічна та соціальна допомога, необхідна людям даної категорії задля збереження максимального рівня самостійності. З цієї метою потрібно організувати медичне,

психологічне й консультаційне обслуговування, створювати пенсійні та інші фонди підтримки, а також додаткові служби із числа пенсіонерів, які добровільно надають допомогу своїм ровесникам, представляти та захищати інтересів старих людей, які визнані недієздатними, для надання необхідної допомоги [2].

Соціальна допомога вдома включає в себе доставку продуктів додому й організацію харчування, допомогу в придбанні ліків і сприяння в одержанні медичної допомоги; підтримку умов проживання відповідно до санітарно-гігієнічних вимог і організацію соціально-побутових послуг, допомогу в оформленні документів тощо. Метою таких заходів є максимальне продовження перебування людей похилого віку у звичній для них обстановці, підтримка їхнього особистісного й соціального статусу, захист прав та інтересів.

Альтернативною формою роботи з людьми похилого віку щодо соціальної допомоги вдома є створення відділення денного перебування при територіальному центрі соціального обслуговування (надання соціальних послуг). Під час організації соціальної роботи з людьми пенсійного віку створюється обстановка, подібна до домашньої, організовуються різноманітні види посиленої праці, спільного спілкування, проведення дозвілля тощо. Функціонування таких відділень відбиває суть соціальної реабілітації осіб літнього віку, що полягає у відновленні звичних обов'язків, видів діяльності, функцій спілкування, перетворенні людини пенсійного віку з клієнта соціальної роботи на її суб'єкта [40].

Важливим завданням соціальних працівників, фахівців із соціальної роботи є впровадження на практиці соціальних технологій, які добре

зарекомендували себе, і апробація, застосування інноваційних технологічних процедур.

Технології соціальної роботи – це дії соціального працівника, що направлені на відновлення, збереження чи поліпшення життєдіяльності людини (клієнта), а також на профілактику негативних соціальних процесів, при можливому повторенні (тиражуванні) певної системи дій [60].

Основними технологіями соціальної роботи з людьми похилого віку є технологія соціальної адаптації, соціальної реабілітації, соціальної корекції і соціальної терапії.

Корекційний вплив може здійснюватися у різних напрямках, а саме:

- компенсування (посилення якостей діяльності соціального об'єкта, що переважали до появи відхилення);
- виправлення (заміна негативних властивостей, якостей соціального об'єкта на позитивні) [53].

До найбільш дієвих методів соціальної терапії належать: терапія працею, групові поведінкової методи, соціальна терапія, музична терапія, Арт-терапевтичні технології, кольоротерапія, психологічна гімнастика, бібліотерапія [13].

Таким чином, статус людини у похилому (пенсійному) віці змінюється, насамперед, через припинення або обмеження трудової діяльності, відбувається трансформація ціннісних орієнтирів, звужується коло спілкування, і, як наслідок, виникають ускладнення під час адаптації до нових соціальних умов життєдіяльності.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Старіння є невід'ємним елементом розвитку особистості. Збільшення чисельності людей похилого віку в сучасному суспільстві та подовження тривалості їх життя вимагає підвищеної уваги до даної категорії громадян, а також вирішення різноманітних проблем, які пов'язані з їх життєдіяльністю, а саме: зростання хронічних та психічних захворювань, а звідси, періоду їх безпомічного існування; проблем соціального та психологічного характеру.

Однією з проблем соціальної роботи з людьми похилого віку є проблема самотності. Ступінь самотності залежить від очікувань, які сформувалися у людей похилого віку стосовно оточуючих.

Основними проблемами, які виникають у людини похилого віку, можна назвати наступні:

- зниження працездатності, припинення виробничої діяльності і вихід на пенсію;
- погіршення матеріальних умов життя і, в зв'язку з цим, певні обмеження та нестатки;
- зниження фінансової стабільності;
- зміна ролі і престижності в суспільстві;
- втрата близьких членів родини, самотність, ізоляція;
- проблема вільного часу, організація повноцінного дозвілля.

До основних методів соціальної роботи із людьми похилого віку належать методи індивідуальної роботи, методи групової роботи та методи роботи у громаді.

У соціальної роботи з людьми похилого віку досить часто застосовують технології соціальної адаптації і соціальної реабілітації, соціальної корекції і соціальної терапії. До найбільш дієвих методів соціальної терапії належать: терапія працею, групові поведінкові методи, соціальна терапія, музична терапія, Арт-терапевтичні технології, кольоротерапія, психологічна гімнастика, бібліотерапія.

Отже, старіння – досить складний процес, у якому біологічні фактори тісно пов'язані із соціальними. Серед цих факторів вагоме значення набуває положення старіючої людини у суспільстві, національна політика держави в організації медичної та соціальної допомоги людям похилого віку. Психофізичний стан літньої людини визначається гуманістичним ставленням держави, громадських організацій і усіх членів суспільства до них.

РОЗДІЛ 2

СОЦІАЛЬНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ

2.1. Особливості надання соціальних послуг людям похилого віку в умовах територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг)

Діяльність територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) відповідає критеріям діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги населенню.

У складі більшості територіальних центрів працюють такі відділення:

- 1) відділення соціальної допомоги вдома;
- 2) відділення організації надання адресної натуральної та грошової ДОПОМОГИ;
- 3) відділення денного перебування;
- 4) відділення соціально-медичної реабілітації [16].

Щоб змінити на краще життя самотніх і немічних мешканців міста та села працюють соціальні робітники відділень соціальної допомоги вдома, які надають наступні види соціальних послуг:

- 1) допомога у самообслуговуванні (вмивання, вдягання, зміна натільної і постільної білизни, надання допомоги при купанні, чищення зубів, миття голови, розчісування, гоління, обрізання нігтів, стрижка волосся, допомога у користуванні туалетом);
- 2) ведення домашнього господарства (придбання і доставка товарів, медикаментів, допомога у приготуванні їжі, годування, допомога при

консервації овочів та фруктів, прибирання житла, розпалювання печей, розчистка снігу, доставка води з колонки, миття та обклеювання вікон, прання білизни та одягу, прасування, дрібний ремонт одягу, забезпечення супроводження, надання допомоги в оплаті комунальних послуг, надання допомоги в оформленні документів, представництво інтересів в органах державної влади, установах, підприємствах та організаціях, надання допомоги з проведення сільськогосподарських робіт, надання послуг з виконання ремонтних робіт, сприяння у направленні до стаціонарної установи, сприяння в отриманні протезно-ортопедичної допомоги, а також засобів догляду і реабілітації, психологічна підтримка, надання інформації з питань соціального захисту населення) [22].

Відділення організації надання адресної натуральної та грошової допомоги (далі – відділення адресної допомоги) територіального центру утворюється для обслуговування не менш як 500 малозабезпечених громадян, які відповідно до акта обстеження матеріально-побутових умов потребують натуральної чи грошової допомоги [45].

Відділення адресної допомоги, виходячи з можливостей, наявної фінансової та матеріально-технічної бази, забезпечує громадян одягом, взуттям, ліками, предметами медичного призначення, побутової гігієни, продовольчими та промисловими товарами, гарячими обідами [45].

Відділення денного перебування обслуговує громадян, які мають часткове порушення рухової активності, частково не здатні до самообслуговування та не мають медичних протипоказань для перебування в колективі та потребують соціально-побутової і психологічної адаптації, надання соціальних послуг з метою усунення обмежень життєдіяльності, запобігання виникненню та розвитку

можливих захворювань особи, підтримки її здоров'я, соціальної незалежності, відновлення знань, вмінь та навичок з орієнтування в домашніх умовах, ведення домашнього господарства, самообслуговування, поведінки у суспільстві, сприяння розвитку різнобічних інтересів і потреб осіб, організації дозвілля і відпочинку [41].

У відділенні денного перебування громадяни похилого віку та особи з інвалідністю можуть отримати наступні види соціальних послуг: соціальна адаптація, консультування, представництво інтересів, соціальна профілактика, посередництво (медіація).

Робота відділення соціально-медичної реабілітації спрямована на відновлення порушених чи втрачених функцій організму людини заради повернення до активного, повноцінного життя. Працівники цього відділення можуть здійснити долікарняний огляд (виміряти артеріальний тиск, пульс, вагу, температуру), провести фізіотерапевтичні процедури, курси масажу, лікувальної фізкультури, а також аромо- і фітотерапію, проконсультувати підопічних стосовно здорового способу життя [43].

Для зручності відвідувачів в територіальних центрах соціального обслуговування пенсіонерів та одиноких непрацездатних громадян функціонують денні стаціонари, де пенсіонери та інваліди мають змогу відпочити під час проходження реабілітації.

Розглянемо детальніше роботу Комунальної установи «Центр надання соціальних послуг Глобинської міської ради».

На сьогоднішній день у Комунальній установі «Центр надання соціальних послуг Глобинської міської ради» функціонують такі структурні підрозділи:

- 1) відділення соціальної допомоги вдома;

2) відділення організації надання адресної натуральної та грошової **ДОПОМОГИ**;

3) відділення денного перебування;

4) відділення соціальної роботи.

Відділення організації надання адресної натуральної та грошової допомоги обслуговує громадян, які відповідно до акта обстеження матеріально-побутових умов проживання потребують натуральної чи грошової допомоги. Завітавши до структурних підрозділів відділення адресної допомоги, клієнти на безоплатній чи платній основі мають змогу отримати наступні соціальні послуги:

- перукарські; пошиття і ремонт одягу;
- виконання ремонтних робіт; надання допомоги у проведенні сільськогосподарських робіт;
- послуги банно-прального комплексу (санітарно-гігієнічні); забезпечення технічними засобами реабілітації;
- забезпечення гуманітарною допомогою; організація благодійних обідів.

У відділенні денного перебування до послуг відвідувачів є бібліотека, періодична преса, перегляд кінофільмів та телепередач. У просторій і світлій залі «Затишок» проводять своє дозвілля люди похилого віку та особи з обмеженими фізичними можливостями. Доволі часто тут відбуваються святкові концерти, зустрічі з цікавими і творчими людьми, відзначаються ювілеї людей похилого віку.

У цьому відділенні, відповідно до інтересів і захоплень пенсіонерів, людей з інвалідністю, проводиться гурткова робота, працюють клуби за інтересами. Це гурток ручної праці «Умілі ручки», хор «Надвечір'я»,

краєзнавча студія «Дивосвіт», клуб за інтересами «Супер бабуся», психологічні тренінги «Школа золотого характеру», народознавча студія «Берегиня», клуб соціальної активності «Гармонія». Кожен бажаючий може стати студентом Університету третього віку.

Користуються попитом серед населення і послуги соціально-медичної реабілітації. Клієнти безкоштовно можуть отримати консультації лікаря-терапевта, пройти курс масажу, лікувальної фізкультури, фізіотерапевтичні послуги. Крім того, працівники цього відділення досить часто організують зустрічі з лікарями амбулаторії загальної практики сімейної медицини, тісно співпрацюють з представниками Міжнародної організації «Червоний хрест». У спортивному залі, обладнаному сучасним спортивним інвентарем щотижня проводяться заняття оздоровчої групи «Здоров'я».

У відділенні стаціонарного догляду громадяни перебувають на повному державному утриманні, одержують соціальні послуги стаціонарного догляду та відповідно до встановлених норм забезпечуються: житлом, одягом, взуттям, постільною білизною; раціональним чотириразовим харчуванням, у тому числі з урахуванням віку і стану здоров'я, у межах натуральних норм харчування, передбачених для мешканців інтернатних установ; цілодобовим медичним обслуговуванням; комунально-побутовим обслуговуванням (опалення, освітлення, тепло- і водопостачання тощо). З клієнтами відділення проводиться культурно-масова робота, здійснюються заходи трудової реабілітації підопічних, для них створюються умови, що сприяють адаптації людей похилого віку та людей з інвалідністю [41, 59].

Відділення соціальної роботи створене нещодавно, основними завданнями якого є:

- надання юридичних послуг – юридичні консультації з питань чинного законодавства;
- надання послуг «Соціальне таксі» – автотранспорт територіального центру використовується для перевезення підопічних до підприємств, установ і організацій різних форм власності, банківських установ, поліклініки; для участі в культурно-масових заходах, які проводяться в районі, державних та релігійних свят; для надання соціальних послуг до відділень територіального центру ТОЩО;
- здійснення соціального супроводу – супроводження підопічних, які значно втратили рухову активність, до підприємств, установ і організацій різних форм власності та підпорядкування, банківських установ, лікувальних закладів, до відділень територіального центру для вирішення соціальних потреб;
- ведення обліку та соціального супроводу осіб без постійного місця проживання – у секторі обліку бездомних громадян;
- формування електронної бази даних та ведення обліку громадян, які потребують надання соціальних послуг у територіальному центрі;
- надання соціальних послуг мультидисциплінарною командою особам, які перебувають у складних життєвих обставинах [59].

Отже, коло соціальних послуг, які надають територіальні центри, з кожним роком розширюються, щоб допомогти найбільш вразливим категоріям громадян інтегруватися у суспільне життя, адаптуватися до умов сьогодення.

Фахівцями та соціальними працівниками впроваджуються у роботу нові форми і методи організації соціального обслуговування, проведення дозвілля і відпочинку осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах, вишукуються можливості для наданням малозабезпеченим громадянам грошової та натуральної адресної допомоги.

2.2. Нормативна складова функціонування Університету третього віку як технології соціальної роботи

В умовах перспективних планів українського уряду та української спільноти щодо інтеграції України до Європейського Союзу набуває актуальності ціла низка існуючих в державі проблем, пов'язаних практично з усіма сферами життєдіяльності (економічною, політичною, науково-технічною, соціальною, культурною тощо). Поміж ними – геронтологічна проблематика, зокрема, питання, пов'язані з адаптацією людей літніх людей не лише до свого віку та набуттям нового статусу у зв'язку із завершенням своєї трудової діяльності, але й до тих соціально-політичних, економічних, культурних трансформацій, що відбуваються в країні. Освіта покликана до розв'язанню багатьох складних геронтологічних проблем [17].

Необхідність залучення людей передпенсійного та пенсійного віку до освітнього процесу зумовлене, насамперед, цілою низкою соціально-демографічних передумов. Останнім часом у соціальній структурі суспільства постійно збільшується частка старшого покоління. Низькі

показники народжуваності та смертності призвели до такої ситуації, коли пропорції молодих і літніх людей у складі населення вирівнюються [50].

Демографічне старіння населення призвело до істотних змін у соціальній політиці. У 1982 році на першій Міжнародній (Віденській) асамблеї з проблем старіння був прийнятий план дій із визначенням загальних положень ряду заходів в інтересах літніх людей у семи пріоритетних галузях, одна з яких – культура й освіта. Постійне вдосконалення шляхом самоосвіти й навчання у навчальних закладах розглядалося як одна з основних сфер діяльності, у якій літні люди знаходять задоволення [49].

Серйозне теоретичне осмислення сутності та ролі навчання літніх людей розпочалося у Європі з середини 1970-х років. Це можна вважати першим етапом навчальної геронтології. Саме тоді почали з'являтися громадські об'єднання танародні університети, що створили передумови для відповідної політики щодо літніх людей. Вони працювали у формі «навчатися розважаючись»; відходячи від стереотипу «доживання як-небудь» формували нову життєву орієнтацію [36]. Сьогодні можна спостерігати збільшення масштабів відкриття Університетів третього віку в Європі, Америці, навіть у країнах пострадянського простору.

Заснування першого університету третього віку в Тулузі у 1973 році ініціював професор П'єр Велла. Протягом семи років відкрилося ще 52 подібні заклади у Франції. Професор П'єр Велла використав можливість започаткування Університету третього віку як відповідь на соціальні та культурні запити літніх громадян. Однак, з моменту свого виникнення ці заклади відігравали неоднозначну роль. До того ж, у науковій літературі точилися дискусії: чи відповідають університети третього віку основним

університетським критеріями з точки зору виконання викладацької, дослідницької та соціальної функцій, адже щоб заслужити право називатися університетом, заклад повинен забезпечувати всі ці функції. Подібні установи і називатися стали по-різному. Крім класичної назви «університет третього віку» зустрічаються «відкриті університети», «університети вільного часу», «університети дозвілля», «університети третього періоду» та «університети «золотого віку» [57].

Університети третього віку є видом навчального співтовариства, котре організовується людьми, які хочуть брати активну участь у житті суспільства.

Вперше методологія створення «Університетів третього віку» в Україні була розроблена інститутом геронтології в 1985 році для підприємств радянського періоду як підготовка людей передпенсійного віку до виходу на пенсію та збереження при цьому соціальної активності [39].

На сьогодні в територіальних центрах соціального обслуговування (надання соціальних послуг) України працюють понад 300 Університетів третього віку (як соціально-педагогічна послуга), в яких уже пройшли навчання більше 25 тисяч літніх слухачів [39].

Водночас, окрім університетів третього віку, освітні установи геронтологічної освіти можуть також представляти академії, народні школи, дискусійні клуби, проектні групи, курси, консультаційні установи, творчі майстерні, технічні, спортивні, оздоровчі, реабілітаційні, комп'ютерні й інші центри, лекторії, спеціалізовані інституції тощо.

Освітні програми для літніх людей можуть реалізовувати вищі й середні навчальні заклади, школи, громадські організації, культурно-просвітницькі установи, благодійні фонди тощо [46, 17].

Освіта дорослих у пенсійному віці не переслідує мети отримання професії та подальшого працевлаштування. Даний вид соціального навчання належить до так званої неформальної освіти, метою якої є персональний розвиток, соціальна адаптація, збереження активної позиції людей похилого віку. Завантаження та отримання нових знань дозволяє студентам пенсійного віку реалізовувати свої здібності

На сьогоднішній день у багатьох країнах світу (США, Японії, Франції, Польщі) відкриті спеціальні курси, навчальні центри, народні університети та факультети для літніх людей. Навчальні програми для даної категорії громадян складаються на основі психологічних та соціологічних досліджень, з урахуванням їхнього життєвого досвіду та різнобічних інтересів. Особливістю навчання є залучення багатого життєвого досвіду людей похилого віку у навчальний процес, їх висока мотивація, оскільки навчання відбувається без обов'язкових програм [54].

Надання вищезазначеної послуги має забезпечити:

- створення умов та сприяння всебічному розвитку людей похилого віку;
- реінтеграцію людей похилого віку в активне життя суспільства;
- формування практичних умінь і навичок;
- можливість для розширення кола спілкування та обміну досвідом [10].

Територіальні центри заохочують своїх «студентів», видаючи їм сертифікати, що підтверджують опанування слухачами базової програми відповідного курсу.

Таким чином, можна з упевненістю стверджувати, що робота Університету третього віку сприяє виявленню позитивного потенціалу громадян літнього віку, які стають помітною суспільною силою, допомагає оцінити накопичений практичний досвід, наблизити національну політику й соціальні програми до потреб старіючого населення.

Отже, головний критерій освіти в третьому віці – це зміна якості життя в контексті безперервної освіти. Це виражається у тому, що в людей з'являється виразне відчуття задоволення від спілкування, від того, що вони роблять разом з іншими людьми. Якщо змінюється якість особистого життя, то неминуче це, зрештою, призводить до зміни якості життя суспільства.

2.3. Аналіз діяльності Університету третього віку в Комунальній установі «Центр надання соціальних послуг Глобинської міської ради»

Багатий соціальний і професійний досвід літніх людей, їх творчий потенціал часто залишаються незадіяними. Соціальна активність даної вікової групи, її знання і досвід, а також здатність до сприйняття нового дають право говорити про те, що система освіти для літніх людей має великий потенціал для їх розвитку, незважаючи на соціально-економічні негаразди сьогодення.

Освіта може стати одним із головних чинників у створенні суспільства, яке дозволить людству вижити у глобалізаційному світі.

Вирішення завдань соціалізації й адаптації людей похилого віку відбувається через організацію системи освіти для літніх громадян і розвиток шкіл (Університетів) третього віку. Зараз освітні програми для людей «третього віку» одержали широке поширення в усьому світі.

У Комунальній установі «Центр надання соціальних послуг Глобинської міської ради» на даний час соціально-педагогічна послуга «Університет третього віку» здійснюється відділенням денного перебування.

Основними завданнями соціально-педагогічної послуги «Університет третього віку» є організація та проведення безкоштовного навчання та освітніх заходів для людей похилого віку згідно програм та планів організації послуги, які затверджує директор територіального центру.

Завдяки впровадженню соціально-педагогічної послуги «Університет третього віку», створююся сприятливі умови для всебічного розвитку людей похилого віку, відбувається їх реінтеграція в активне суспільне життя, адаптація до умов сьогодення шляхом оволодіння новими знаннями, формуються практичні уміння і навички підопічних, з'являється можливість для розширення кола спілкування літніх людей та обміну досвідом.

Слухачами Університету третього віку є люди похилого віку, незалежно від рівня їх освіти. Достатньо мати зацікавленість та бажання брати участь в освітніх програмах, навчатися, саморозвиватися, удосконалювати свої уміння і навички [36,50].

Центр, зі свого боку, також має обов'язки перед людьми пенсійного віку, які є слухачами Університету, а саме:

- забезпечити якісне надання соціально-педагогічної послуги;
- розробляти та впроваджувати нові програми розвитку на навчання, відповідно до потреб слухачів;
- враховувати думки слухачів при визначенні часу навчання, формуванні навчальних груп [36].

Навчання в Університеті проводиться безкоштовно, згідно програм та планів, які затверджує директор.

До організації навчального процесу, крім працівників територіального центру, залучаються фахівці місцевих органів влади, управління соціального захисту населення, охорони здоров'я, юстиції, Пенсійного фонду України, а також волонтери.

Сам процес навчання базується на принципах добровільності та методах навчання дорослих, враховується життєвий досвід та уже наявні знання і навички слухачів, беруться до уваги їх індивідуально-фізіологічні особливості, стан здоров'я та потреби.

Серед форм навчання, які використовують у своїй роботі викладачі Університету третього віку Комунальної установи «Центр надання соціальних послуг Глобинської міської ради», можна виділити наступні: лекційні заняття з обговоренням, практичні заняття, фізичні вправи, екскурсії, подорожі, концерти. Що стосується методів навчання, то можна назвати такі, як лекції, дискусії, дебати, мозковий штурм, вивчення випадків, показ, демонстрація, рольові ігри, розповіді історій та ряд інших інтерактивних форм.

Навчальний курс в Університеті третього віку триває протягом академічного року, дату навчання та закінчення навчального року визначає директор. Тривалість курсу складає 72 години, що передбачає навчання протягом 1 год. 40 хв. (два заняття по 40 хв. з перервою 20 хв.) щотижня у визначені дні. Викладачі, під час проведення занять, обов'язково беруть до уваги самопочуття слухачів, враховують їх вікові та психологічні особливості.

По закінченню навчального року усі випускники Університету третього віку отримують сертифікати, що підтверджують опанування слухачами базової програми відповідного курсу. Вони не є документами державного зразка, а швидше моральна втіха, що дозволяє студентам повірити в себе і свої сили.

У 2021-2022 навчальному році при Університеті третього віку діяло 6 факультетів: естрадно-драматичний факультет; художньо-мистецький факультет; факультет декоративно-прикладного мистецтва; факультет психології; факультет основ роботи на ПК; факультет основ здоров'я.

Далі більш детально проаналізуємо роботу кожного із вищевказаних факультетів Університету третього віку.

Для духовного та естетичного розвитку пенсіонерів та осіб з обмеженими фізичними можливостями діє естрадно-драматичний факультет. Метою цього факультету є створення творчого середовища, у якому люди з інвалідністю розвиваються емоційно, творчо та вільно.

Театралізована діяльність стає помічником у вихованні креативної особистості, розкриває потенціал людини. Слухачі естрадно-драматичного факультету знайомляться з усною народною творчістю, навчаються

акторської майстерності, умінню вести діалог, передавати свої емоції і почуття. Працюючи на сцені, люди похилого віку позбавляються комплексів, залучаються до світу музики, художнього слова, живопису, розвивають і удосконалюють навички спілкування.

Під час залучення до хореографії здійснюється комплексний і гармонійний вплив на розвиток особистості загалом і музично-руховий зокрема. Завдання естрадного співу – сприяти розвитку природної музикальності. Співаючи, людина навчається виразного виконання пісень, покращує музичний слух, пам'ять, увагу, розширює свій голосовий діапазон.

Таким чином у людей з інвалідністю з'являється почуття радості й задоволення від життя, на другий план відходять негативні емоції та переживання.

Театралізоване заняття – один із самих демократичних видів мистецтва, який дозволяє вирішити безліч актуальних проблем сучасної педагогіки і психології, які пов'язані з художньою освітою і вихованням, формуванням естетичного смаку, моральним вихованням, розвитком комунікативних якостей особистості, уяви, ініціативності, фантазії, мови, вихованням волі, створенням позитивного емоційного настрою, зняттям напруження, вирішення конфліктних ситуацій через гру.

У поточному навчальному році студенти естрадно-драматичного факультету продемонстрували свої акторські таланти, зігравши у п'єсі Івана Нечуя-Левицького «За двома зайцями».

На заняттях естрадно-драматичного факультету здійснюється розвиток особистості у декількох напрямках: творчого мислення, особистісних якостей, акторської майстерності, ритміки, пластики, люди

похилого віку та з обмеженими фізичними можливостями отримують реальну можливість адаптуватися до нового життя.

Навчання літературно-мистецького факультету Університету третього віку полягає в особистому естетичному розвитку студентів.

Курс навчання літературно-мистецького факультету покликаний вирішити такі завдання:

- збагачення емоційно-естетичного досвіду студентів, формування культури почуттів, пробудження особистісно-позитивного ставлення до мистецьких цінностей;
- опанування художньо-практичними вміннями і навичками, формування комплексу художніх компетенцій, що забезпечують здатність керуватися набутими знаннями у самостійній діяльності, у процесі самоосвіти.

Протягом року слухачі художньо-мистецького факультету мали змогу ознайомитися з біографічними фактами із життя та творчим шляхом Івана Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, Івана Франка, Бориса Грінченка, Михайла Старицького, Лесі Українки, Володимира Винниченка, Ольги Кобилянської. Не залишиться поза увагою студентів і музична культура античних часів, Київської Русі, мистецтво кобзарів і лірників, сучасний драматичний, музичний і ляльковий театр. По закінченню курсу навчання відбулася екскурсія до музею гончарства у с. Опішня Зіньківського району Полтавської області.

Факультет декоративно-прикладного мистецтва дає можливість пенсіонерам та людям з інвалідністю самореалізуватися, отримати задоволення від результатів своєї праці.

Мета факультету – створити умови для соціальної активності людей з інвалідністю, усунути обмеження життєдіяльності, підтримати соціальну незалежність, поліпшити трудові уміння і навички, адаптувати їх до посиленої трудової діяльності, зберегти фізичну і духовну значимість.

Завдання факультету декоративно-прикладного мистецтва: ознайомлення з поняттями та знаннями, що стосуються декоративно-прикладної творчості; оволодіння навичками виготовлення різноманітних виробів; формування творчих здібностей, естетичного смаку; виховання дбайливого, шанобливого ставлення до народних традицій, національної свідомості, популяризація народних промыслів.

Протягом курсу навчання слухачі факультету декоративно-прикладного мистецтва опановують різні техніки по виготовленню та декоруванню виробів, знайомляться з такими поняттями, як ритм, рапорт, симетрія, асиметрія, кольорова гармонія. Обов'язково перед початком практичних занять викладачі проводять інструктаж з техніки безпеки.

Протягом навчального року студенти займаються ліпленням із солоного тіста, вишивкою шовковою стрічкою і бісером, виготовляють аплікації з природних (сушеного листя) та штучних матеріалів (тканина, папір), пробують власні сили у лозоплетінні, працюють у техніці «квілінг» та «декупаж», створюють новорічні і різдвяні прикраси, витинанки.

Корисними для підопічних є екскурсії до місцевих музеїв, зустрічі з народними умільцями, демонстрація власних виробів на різноманітних **Виставках.**

Зберегти сенс життя після виходу на пенсію чи набуття статусу людини з інвалідністю, сприйняти факт зміни соціального статусу

допомагає людям з особливими потребами факультет психології Університету третього віку.

Мета курсу:

- ознайомити підопічних із різними видами психології, розширити можливості студента самостійно розв'язувати проблеми й конфлікти, що виникають в особистому житті;
- формувати толерантне ставлення до оточуючих;
- навчитися контролювати рівень тривожності та агресивності, конструктивно виходити з суперечливих ситуацій;
- поліпшити взаємини студента (у разі потреби) із членами родини [28].

До основних завдань факультету психології можна віднести наступні:

- ознайомлення із психологією як наукою;
- формування навичок самопізнання та самоусвідомлення;
- розвиток культури спілкування, у тому числі конструктивного вирішення конфліктів;
- сприяння усвідомленню своєї активної життєвої позиції [16].

Психолог проводить як індивідуальні консультації клієнтів, так і групові заняття, тренінги, лекції, бесіди. Студенти факультету знайомляться із сучасними напрямками вітчизняної та зарубіжної психології, дізнаються про таємниці людської поведінки, вчать визначати типи характеру та види темпераменту, шукають шляхи виходу із кризових ситуацій, адаптуватися до умов сьогодення, зберігши при цьому життєрадісність, оптимізм, віру у себе та майбутнє.

До роботи факультету психології залучаються психологи інших соціальних служб, волонтери.

Взявши до уваги науково-технічний розвиток та комп'ютеризацію усіх сфер людської діяльності, при Університеті третього віку розпочав діяти факультет основ роботи на ПК, навчання на якому дозволяє пенсіонерам та людям з інвалідністю крокувати у ногу з часом.

Беручи до уваги індивідуально-психологічні особливості людей з інвалідністю, викладач цього факультету обирає спокійний темп роботи, щоб кожен студент встиг засвоїти нову інформацію, а також часто повторює уже пройдений матеріал з метою закріпити уже здобуті знання.

Студенти факультету основ роботи на ПК часто, так би мовити «з нуля», вчаться працювати на комп'ютері. У більшості підопічних викликає здивування і захоплення той факт, що, навіть не виходячи з дому, можна отримати консультацію любого фахівця, замовити квиток на потяг, оплатити комунальні послуги, здійснити відео зв'язок через різні програми.

Завдяки функціонуванню цього факультету, життя сучасних пенсіонерів набуває нового змісту, відкриваються нові можливості. Ті ази комп'ютерної науки, які отримують підопічні на заняттях, дозволяють їм спілкуватися з родичами та друзями, дізнаватися корисну інформацію та новини, переглядати кінофільми й телепередачі, оперативно дізнаватися прогноз погоди. Таким чином, викладачі Університету розвіюють стереотип, що пенсіонерів нічого не цікавить в житті, адже для них є можливість вивчати ключову річ сучасного світу – комп'ютер.

Попитом серед пенсіонерів та інвалідів користується факультет основ здоров'я, на якому серед студентів ведеться пропаганда здорового способу життя. Метою ж здорового способу життя є формування, збереження і зміцнення здоров'я. До його основних складових належать:

рівень культури суспільства й особи; місце здоров'я серед потреб людини; мотивації збереження і зміцнення здоров'я; настанова на довге здорове життя; навчання засобам збереження і зміцнення здоров'я.

Викладачі факультету основ здоров'я разом зі студентами протягом навчального року на заняттях розглядали найпоширеніші хвороби людей похилого віку, методи їх профілактики, причини, симптоми і лікування анемії, психічне та емоційне здоров'я людей пенсійного віку, обговорювали ознаки довголіття, вікові зміни, які відбуваються із жіночим організмом, причини погіршення пам'яті, правила здорового харчування.

Досить часто на заняттях факультету основ здоров'я викладачі запрошують лікарів, представників санітарно-епідеміологічної служби.

Отже, проаналізувавши роботу Університету третього віку Комунальній установі «Центр надання соціальних послуг Глобинської міської ради», можемо зробити висновок, що викладачі факультетів під час проведення занять обов'язково мають створювати позитивну, комфортну атмосферу навчання, врахований попередній життєвий досвід студентів, виявляти повагу, толерантність до людей похилого віку, враховані особливості вікових фізіологічних та психічних порушень слухачів. На основі вивчення потреб та інтересів студентів Університету третього віку повинні розроблятися програми факультетів і навчальні плани занять, а також проводити постійний моніторинг занять із метою коригування форми і методів навчання.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Соціальна робота з людьми похилого віку перебуває у центрі уваги багатьох соціальних інститутів наукових програм, що мають на меті покращити життя даної категорії населення в Україні. В державі сьогодні успішно функціонують і утримуються територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг).

Територіальні центри надають соціально-побутові, соціально-педагогічні, соціально-медичні, соціально-економічні, психологічні, юридичні, інформаційні тощо.

Коло соціальних послуг, які надає Комунальна установа «Центр надання соціальних послуг Глобинської міської ради», розширюється з кожним роком, аби допомогти найбільш вразливим категоріям громадян інтегруватися у сучасне суспільство, попередити їх соціальну ізоляцію.

При Центрі працює Університет третього віку, який розглядають як технологію соціальної роботи та як соціально-педагогічну послугу, метою надання якої є реалізація принципу навчання людей пенсійного віку впродовж всього життя та підтримка фізичних, психологічних і соціальних здібностей. У поточному навчальному році діє 6 факультетів: естрадно-драматичний факультет; художньо-мистецький факультет; факультет декоративно-прикладного мистецтва; факультет психології; факультет основ роботи на ПК; факультет основ здоров'я. Більшість слухачів Університету є активними учасниками навчання, які проявляють інтерес до занять і до самостійної підготовки. Вони здатні до сприйняття нового та із задоволення передають свій життєвий досвід молодому викладацькому колективу.

На основі вивчення потреб та інтересів студентів Університету третього віку повинні розроблятися програми факультетів і навчальні плани занять, а також проводити постійний моніторинг занять із метою коригування форми і методів навчання.

РОЗДІЛ 3. ДОЗВІЛЛЄВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ: РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

3.1. Програма дослідження

Актуальність проблеми. Люди похилого віку мають право на повноцінне життя. І це можливо лише в тому випадку, якщо вони самі приймають діяльну участь у вирішенні питань, їх безпосередньо стосуються.

Саме у зв'язку з даними обставинами люди похилого віку як особлива соціальна група потребують підвищеної уваги суспільства і держави і являють собою специфічний об'єкт соціальної роботи. Повноцінна життєдіяльність багатьох літніх людей не можлива без надання їм різних видів допомоги і послуг, відповідних їх соціальним потребам.

Організація дозвілля є одним із важливих елементів реабілітації і догляду за хворими та літніми людьми.

Мета дослідження – проаналізувати очікування людей похилого віку, від заходів дозвіллевої діяльності.

Для досягнення поставленої мети, необхідним є вирішення таких завдань:

1. провести опитування людей похилого віку, щодо очікувань від заходів дозвіллевої діяльності.
2. проаналізувати рівень задоволеності дозвіллевою діяльністю людей похилого віку.

Об'єкт дослідження – особи літнього віку.

Предмет дослідження – дозвіллева діяльність **людей похилого віку**.

Гіпотеза дослідження базується на науковому припущенні, що через заходи дозвіллевої діяльності люди похилого віку відчують задоволення, піднесення настрою і радості, що дозволяє уникати самотності.

Генеральна сукупність – люди похилого віку.

Вибірка дослідження – люди похилого віку, які обслуговуються в Комунальній установі «Центр надання соціальних послуг Глобинської міської ради», в кількості 100 осіб, віком 60 + років.

Метод дослідження – інтерв'ю.

Інструментарій дослідження:

1. Анкета (Додаток А)
2. Бланк інтерв'ю (Додаток Б)

3.2. Аналіз результатів дослідження

За результатами проведеного опитування складено соціальний портрет людей похилого віку, які відвідують Комунальну установу «Центр надання соціальних послуг Глобинської міської ради» (професійна приналежність, соціальна активність, культурні потреби і запити). На підставі визначених соціальних характеристик людей похилого віку, які відвідують центр можливе визначення основних форм організації дозвілля.

В ході опитування виявилась структура та інтенсивність дозвіллевих занять, стійкість інтересів до певних видів дозвіллевої діяльності, а так

само середовища, в якому постійно знаходяться представники цього віку.
У подальшому отримані результати були піддані математичній обробці.

На питання «Чи можете Ви сказати, що відчуваєте себе в центрі досить комфортно, безпечно і гарантовано?»

75% респондентів відповіли на це питання однозначно так, 20% скоріше так, ніж ні, 5% вважають, скоріше ні, ніж так (рис 3.1.).

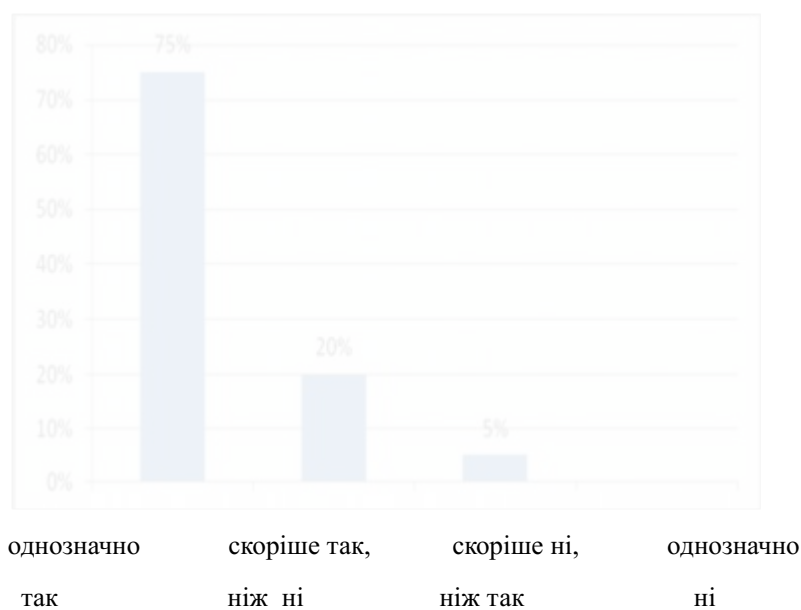

Рис. 3.1. «Чи можете Ви сказати, що відчуваєте себе в центрі досить комфортно, безпечно і гарантовано?»

На питання «Наскільки Ви задоволені проведенням дозвілля в закладі?»

На дане питання, 80% відповіли, що задоволені організацією дозвілля в територіальному центрі.

15% – респондентів відповіли скоріше задоволений.

4% – відповіли скоріше не задоволений.

1% – відвідуючи відповіли не задоволений.

Отже, дані відповіді свідчать про те, що заходи дозвіллевої діяльності, які сподобалися більшості відвідувачам, проводяться на високому організаційному, культурно – духовному та інтелектуальному рівнях. Інший відсоток респондентів мають свою точку зору на проведення дозвіллевої діяльності, на яку організаторам заходів потрібно звернути

увагу, що до покращення рівня професійності у підготовці.

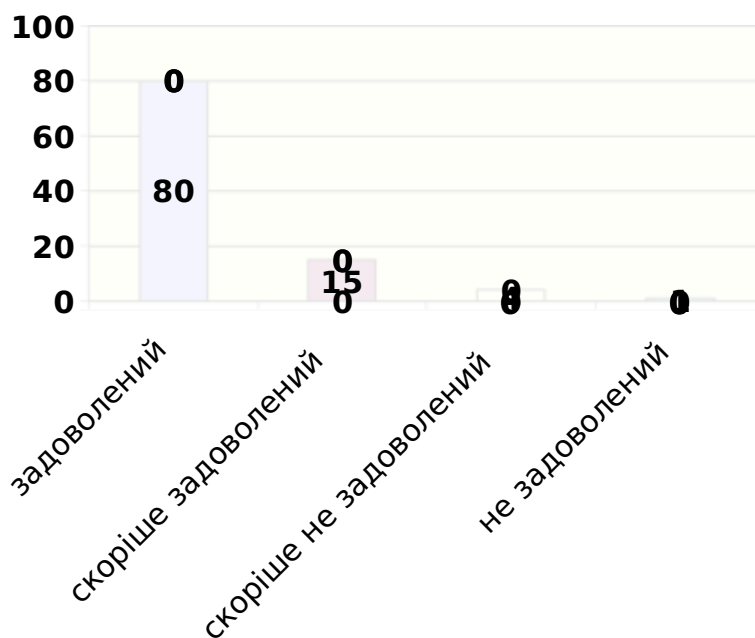

Рис. 3.2. «Наскільки Ви задоволені проведенням дозвілля в закладі?»

На питання «Яким формам дозвілля Ви надаєте перевагу?»

- 50 % – колективні зустрічі;
- 20% – музика;
- 15% – ігри та вікторини;
- 10% – участь у виставах та репетиціях;
- 5% – настільні ігри.

Ряд запитань до респондентам був направлений на з'ясування місця інтерактивних технологій в структурі спеціально організованого та самостійного дозвілля. Треба було вибрати відповідь із 10 запропонованих зразкових варіантів дозвіллевих занять. Отримані результати свідчили про те, що найважливішими формами дозвілля для людей похилого віку, які відвідують територіальний центр соціального обслуговування, є колективні зустрічі, прослуховування музики, ігри та вікторини та участь у виставах та репетиціях. На решту заняття в середньому витрачається часу менше.

Відповіді продемонстрували однозначність у дозвіллевих уподобаннях, що свідчить про те, що значна частина людей похилого віку, що відвідує Комунальну установу «Центр надання соціальних послуг Глобинської міської ради» спочатку орієнтується на інтегрування в нормальне соціокультурне життя. Вони охоче готові вступити в контакт з організаторами дозвіллевих заходів і приймають умови, задаються, інтерактивними технологіями (в першу чергу це стосується репетиційної та виконавської діяльності, різних видів прикладного творчості, квітництва, спілкування з друзями). При цьому вони не просто слідують передбачуваним зразкам дій і «правил гри», але схильні проявити певну

ініціативу, пов'язану із закріпленням наявних умінь, навичок або перенесенням їх в інші ситуації.

Рис. 3.3. «Яким формам дозвілля Ви надаєте перевагу?»

На питання «Які колективні форми дозвілля користуються найбільшою популярністю серед відвідувачів?»

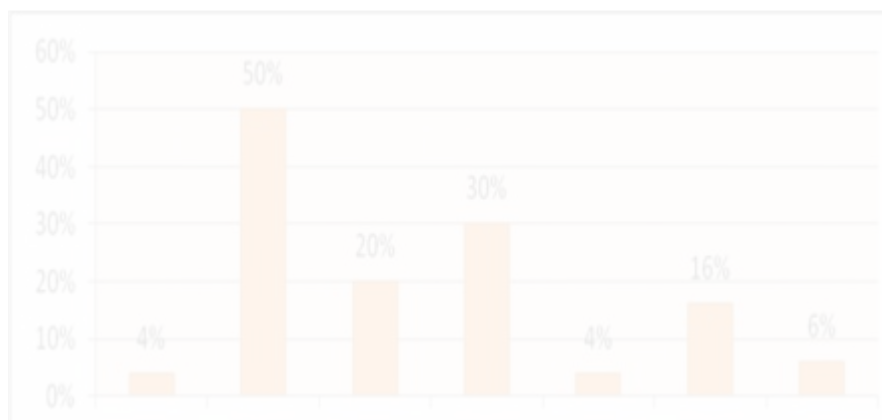
Респонденти в більшості випадків називають наступні варіанти відповідей: концерти – 50%, вечори відпочинку – 30%, конкурси, екскурсії та зустрічі з цікавими людьми – 20%. Лекції концерти зустрічі вечора виставки екскурсії конкурси

Рис. 3.4. «Які колективні форми дозвілля користуються найбільшою популярністю серед відвідувачів?»

На питання «Чи є Ви членом будь-якого клубу у в центрі?»

20 % – не є членами клубів;

80% – є членами клубів;

Більшість респондентів (понад 80%) вважають себе членами гуртків, які постійно працюють. Ми вважаємо, що клуби за захопленнями – ліки для душі.

Всі клуби працюють під девізом – світ у якому є місце для кожного, світ у якому життя кожної людини є священним і недоторканим, сокровенним.

Усі разом ми повинні усвідомити, що людство – це мозаїка, у якій все взаємозумовлене та взаємопов'язане і краса якої не буде довершеною, якщо кожен з нас не займе те єдине і неповторне відповідне нам місце.

Отже в клубах об'єднуються і не шкодують зусиль для створення гармонійного суспільства духовних пріоритетів.

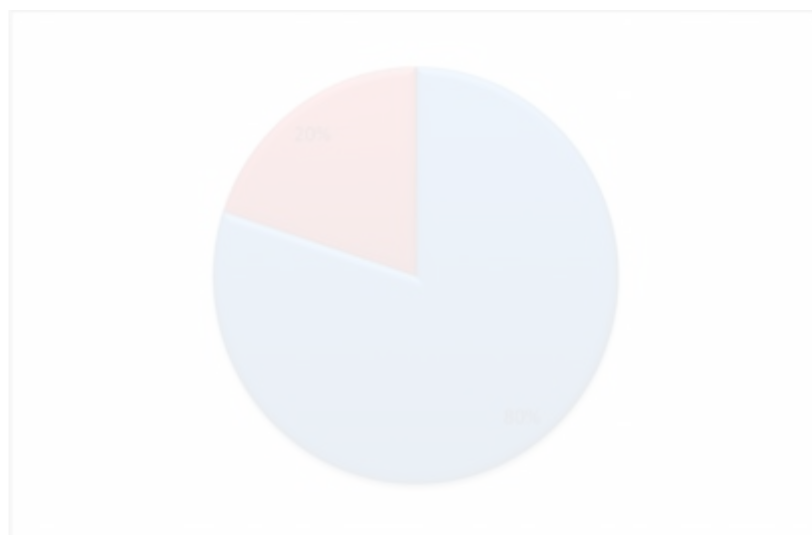

Рис. 3.5. «Чи є Ви членом будь-якого клубу в центрі?»

На питання «Який мотив Вашої участі у дозвіллі?»

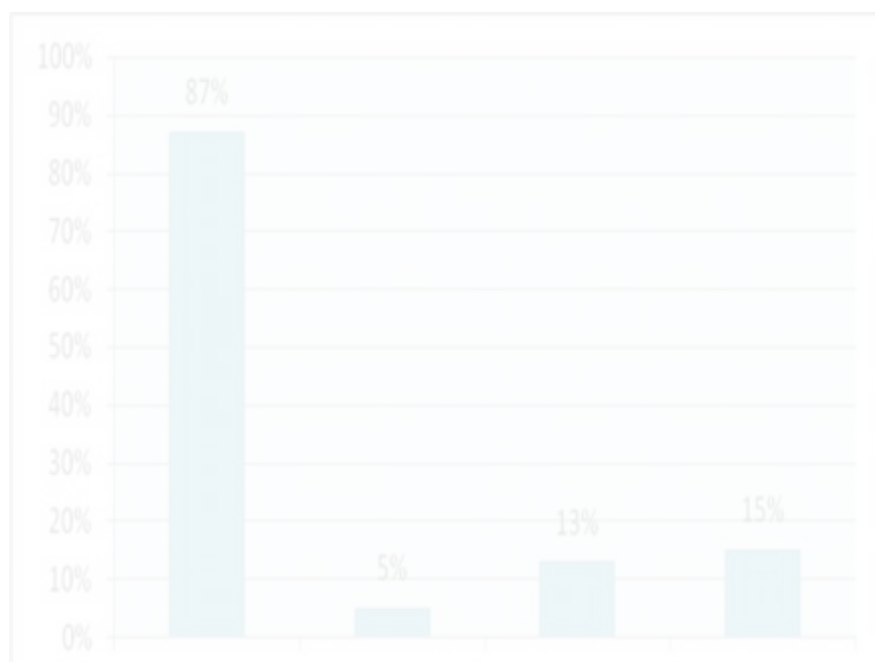
87% – приймаю участь у дозвіллевій діяльності, щоб розширити своє коло спілкування.

15% – просто використовують вільний час.

13% – під час дозвіллевої діяльності відкривають для себе нову інформацію.

5% – відвідують заходи дозвіллевої діяльності для самореалізації.

З отриманих нами даних ми бачимо, що відвідувачі намагаються не просто заповнити свій вільний час, а й отримати новий для себе обсяг інформації, знань, умінь і навичок.

коло спілкування   самореалізація   нова інформація
просто використати вільний час

Рис. 3.6. «Який мотив Вашої участі у дозвіллі?»

Проводячи інтерв'ю серед відвідувачів Центру було з'ясовано, що людей похилого віку приваблюють живе спілкування, яке необхідне для адаптації в соціокультурному оточенні, відвідування бібліотеки: книга має унікальну здатність лікувати людські душі, світ художньої літератури дозволяє зрозуміти складне багатогранне життя людини і на художніх прикладах знайти те позитивне, що робить його життя цікавим і радісним, заняття ізотерапією, яке допомагає через малюнок виразити світ, свої почуття і переживання, це спосіб вирішення психологічних та особистих проблем.

Особливо хочемо зупинитися на музикотерапії, якій в нашому центрі приділяють велику увагу. Який би захід не відбувався – завжди лунає музика, тому що вона здатна міняти настрій в позитивну сторону, підсилювати обмін речовин в організмі, підвищувати загальній тонус.

У Центрі всі відвідувачі люблять співати, навіть ті, які у своєму житті ніколи не співали раніше. Спів вимагає від літньої людини певної розумової, фізичної і психічної напруги.

При Центрі діє клуб, який має назву «Осіннє золото».

Відвідують його переважно літні люди, об'єднані спільними інтересами, любов'ю до книги, задушевної пісні. Змінюється коло тем, що обговорюються, в клуб приходять все нові і нові люди, але, як і раніше всіх приваблює тепла і невимушена атмосфера зустрічей.

За цей час проведено багато: це і вечори вшанування ветеранів Великої Вітчизняної війни, воїнів-захисників, Жінки – Матері, людей

похилого віку, зустрічі з цікавими людьми, з молодими поетами, дні ювілярів, іменинників, тощо.

Найбільше полюбляють відвідувачі клубу літературно-музичні вітальні, тому, що це дійсно невимушена форма спілкування. За горнятком чаю обговорюються цікаві книги і події, співаються народні пісні, читаються власні вірші. Члени клубу – самі активні учасники всіх заходів, хоча й залучаються до них цікаві люди – поети, учасники художньої самодіяльності.

Успіх не приходять сам. Це результат кропіткої і наполегливої праці голови клубу Касьянкової Людмили Шайфулівни, його організаторів і ведучих, а також членів клубу та всім, хто своїм запалом, енергією робить зустрічі справді святковими.

Адже спілкуючись між собою, люди забувають про побутові неприємності, життєві негаразди, спілкування очищає розум і серце, а людину робить добрішою. Недарма девізом клубу обрані слова: «Розділене горе – половина горя, розділена радість – подвійна радість».

Лопушанська Віра Олександрівна:

«... в дитинстві мрієш швидше подорослішати. В юності впевнений, що старість приходить в 30. В 45 розумієш, що стільки планів не втілено... З пенсією приходить розуміння, що допоки даєш раду собі, дітям і онукам, життя триває... Приходить час... спілкуватись! А тепер я впевнена: «Після виходу на пенсію життя тільки починається!»

Борисенко Борис Федорович:

«Якщо бути абсолютно відвертим ,то я дуже зрадив та був вражений,що у нашому місті є люди які незважаючи на економічну та

політичну кризу знайшли можливість ,час для того щоб допомогти людям “третього віку”».

Горбатюк Марія Іванівна:

«Я давно не була на таких зустрічах, де всі люди – одного віку, у нас багато спільного. Тут забуваєш про все і нібито повертаєшся у свою юність. Чудово все організовано!».

Отже, коло інтересів літньої людини не можна уявити без придбання нею навичок самостійного пошуку і розвитку міжособистісних контактів, посиленої участі суспільно корисній праці, організації повсякденного дозвілля і розваг.

Схожість

Джерела з Інтернету

237

1	https://revolution.allbest.ru/pedagogics/01051836_0.html		4.18%
2	http://8ref.com/15/referat_153361.html	7 джерел	2.46%
3	https://svyat.kyivcity.gov.ua/content/terytorialnyy-centr-socialnogo-obslugovuvannya.html?PrintVersion	19 джерел	1.91%
4	https://mena.cg.gov.ua/index.php?id=26562&tp=1		1.48%
5	https://knowledge.allbest.ru/sociology/3c0a65625b2bc78a4c43b88421206d27_0.html	12 джерел	1.23%
6	https://www.msp.gov.ua/content/centri-zahistu.html?PrintVersion	3 джерела	1.06%
8	http://www.tempus-ctae.eu/wp-content/uploads/2019/01/protetto_Concept-model-of-TAE-in-Ucraina.pdf	3 джерела	1.03%
11	https://vo.uu.edu.ua/pluginfile.php/572225/mod_folder/content/0/%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%...		0.8%
13	https://otherreferats.allbest.ru/pedagogics/00900674_0.html	3 джерела	0.66%
14	https://sribnetercentr.at.ua/publ/strukturni_pidrozdily/rozdil_2/perukarski_poslugi_v_teritorialnomu_centri/4-1-0-63		0.59%
15	https://pokr.otg.dp.gov.ua/novini-ta-podiyi/novini/informaciya-pro-nadannya-socialnih-poslug-pokrovskim-teritorialn	2 джерела	0.56%
18	https://www.3849.com.ua/news/2757409/u-starij-usici-funkcionue-viddilenna-stacionarnogo-dogladu-dla-timcasovogo-prozivan...		0.48%
19	https://revolution.allbest.ru/sociology/01026858_0.html	2 джерела	0.45%
20	https://krasne-rada.gov.ua/news/1652366431		0.43%
22	https://molotokrus.ru/znachennya-zdorovogo-sposobu-zhittya		0.43%
23	https://allref.com.ua/ru/skachaty/Osobennosti_social-noiy_raboty_s_pojilymi_lyud-mi?page=1		0.42%
27	https://infotour.in.ua/bocheluk64.htm	6 джерел	0.31%
28	https://shev.kyivcity.gov.ua/content/terytorialnyy-centr-socialnogo-obslugovuvannya-nadannya-socialnyh-poslug-shevchenkivsk		0.3%
29	https://revolution.allbest.ru/pedagogics/00841478_0.html		0.3%
30	https://oksanapaholyk.blogspot.com		0.29%

31	https://vo.uu.edu.ua/mod/resource/view.php?id=172397	0.28%
32	https://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/%D0%95%D0%9D%D0%9F_%D0%86%D0%A2%D0%A1%D0%A0%202/p...	0.27%
33	https://buklib.net/books/31773	0.27%
34	https://kolping-zak.jimdofree.com/%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0/%D1%83%D0%BD%D1%9...	0.24%
35	https://ua-referat.com/%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1...	0.24%
36	https://core.ac.uk/download/pdf/144470936.pdf	0.22%
37	https://core.ac.uk/download/pdf/33687412.pdf	0.22%
38	https://vo.uu.edu.ua/pluginfile.php/572209/mod_folder/content/0/%D0%A1%D0%BF%D0%B5%D1%86%D1%96%D0%B0%D0...	0.21%
39	https://naurok.com.ua/kursova-robota-osoblivosti-navchannya-ta-vihovannya-ditey-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebam	20 джерел 0.21%
40	http://preschool.mdu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/01/%D0%9D%D0%9C%D0%9A-%D0%A2%D0%B5%D0%B0%D	4 джерела 0.21%
41	https://knowledge.allbest.ru/sociology/2c0a65635a3ad79a4d43b88521316d27_0.html	0.19%
42	https://tvoemisto.tv/exclusive/uchytys_ne_pizno_yak_pratsyuie_lvivskyy_universytet_dlya_pensioneriv_ne_chipayte_bud_laska_90	0.17%
43	https://ukrbukva.net/page,11,103042-Social-naya-rabota-s-pozhilymi-lyud-mi-v-KGAU-SO-Primorskii-centr-social-nogo-obsluzhi...	0.16%
44	https://otherreferats.allbest.ru/languages/00593954_0.html	3 джерела 0.15%
45	https://chemerovecka-gromada.gov.ua/perelik-poslug-v-domashnih-umovah-13-46-31-15-01-2021	3 джерела 0.15%
46	https://studentlib.com/kurovaya_rabota_teoriya-240538-socialna_robota_z_odinokimi_lyudmi_pohilogo_viku.html	15 джерел 0.14%
47	https://mydisser.com/ru/catalog/view/45/47/20119.html	0.14%
48	https://westudents.com.ua/glavy/78909-2-psihologya-ranno-yunost.html	0.14%
50	http://puet.edu.ua/uk/fakulteti/universitet-tretogo-viku	0.14%
51	https://vipsoft.blob.core.windows.net/contest/2f212e3c25bfe9e4a5131cab401e4561.pdf	25 джерел 0.13%
52	https://ua-referat.com/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B8_%D0%B4%D0%BE%D0%B7%D...	0.13%
53	http://hdl.handle.net/10612/10884	30 джерел 0.13%

17	Студентська робота	ID файлу: 1004245820	Навчальний заклад: Open International University of Human Development	4 Джерело	0.5%
21	Студентська робота	ID файлу: 1004245806	Навчальний заклад: Open International University of Human Development		0.43%
24	Студентська робота	ID файлу: 1004245798	Навчальний заклад: Open International University of Human Development	31 Джерело	0.4%
25	Студентська робота	ID файлу: 1013506212	Навчальний заклад: Open International University of Human Development		0.33%
26	Студентська робота	ID файлу: 1004245824	Навчальний заклад: Open International University of Human Development		0.33%
49	Студентська робота	ID файлу: 1006642651	Навчальний заклад: Open International University of Human Development		0.14%
56	Студентська робота	ID файлу: 1013478295	Навчальний заклад: Open International University of Human Development		0.12%
71	Студентська робота	ID файлу: 1013143559	Навчальний заклад: Open International University of Human Development		0.09%